

6 STRUČNÁ HISTORIE ČAMPY A ČAMŮ

6.1 Současná situace Čamů

V současnosti žije ve Vietnamu 162 tisíc Čamů (2009), kteří představují jednu z 54 menšinových národností. V 10. století však byla Čampa a Khmerská říše nejvýznamnějšími mocenskými činiteli v celé Indočíně, zatímco stát Đại Việť se teprve osamostatňoval a hrál mnohem méně významnou roli v mezinárodní politice.

V současnosti je čamské osídlení ve Vietnamu soustředěno do provincií Bình Thuận¹ a Ninh Thuận. Tradičním centrem je město Phan Rang–Tháp Chàm, původně centrum oblasti nazývané v sanskrtu Panduranga (čamsky Pradara), dnes je to hlavní město provincie Ninh Thuận. Nedaleko se nacházejí dodnes živé a uctívané čamské památky, především chrám Po Klong Garai zasvěcený legendárnímu čamskému králi téhož jména, rekonstruovaný za vlády krále Džaja Sinhavarmana III. (1285–1307).

Druhou enklávou Čamů ve Vietnamu je provincie An Giang s centrem v Châu Đốc, kde žijí Čamové vyznávající ortodoxní islám. Jedná se o historické migranty z Kambodže, kde je rozsáhlá komunita muslimských (Západních) Čamů (asi 150 tisíc). Centrálně-vietnamští (nebo Východní) Čamové na rozdíl od Západních Čamů uchovávají tradičnější náboženství, které se však také dělí na hinduisty – „bráhmanisty“ (podle vietnamštiny nazývaní Čam Balamon, v čamštině většinou Čam Čuh/Cuh, Čam Kaphier/Akhaphier) a „muslimy“ (Čam Bani). V případě obou skupin se však jedná o speciální náboženské formy značně vzdálené ortodoxnímu hinduismu či islámu, jak bude popsáno níže.

1 Hlavní město Phan Thiếť (původní čamský název Hamu Lithit, vesnice u moře, Lithit > Thiếť).

Do historické Čampy byla zapojena i nečamská etnika: austro-asijské skupiny Mnong, Naa, Stieng, austronéské (malajsko-polynézske) skupiny Jarai, Rhadé, Churu a Ra-glai.

6.2 Prameny a čamská studia

O Čampě a jejích předchůdcích do 8. století máme minimálně zpráv. Lépe je známo vrcholné období hinduistické Čampy do roku 1471 (ztráta území Vidžaja) a následující období, které je tradičně charakterizováno jako pomalý úpadek Čampy až do naprostého konce poslední vládnoucí dynastie v roce 1832. V období největšího územního rozmachu dosahovala Čampa od tzv. Anamské brány až po průsmyk Đèo Ngang v pohoří Hoành Sơn (horský hřeben mezi provinciemi Hà Tĩnh a Quảng Bình) až po dnešní Saigon, v čamštině Baigaur.

Nejdůležitější pramen k historii Čampy představuje 230 rozluštěných nápisů nejčastěji na stélách v sanskrtu a staré čamštině, které se datují od 4. do 15. století. Obsahují údaje o rozsahu hranic, o náboženských událostech, ale jen málo informací relevantních k dataci chrámů, u nichž byly nalezeny. Nejstarší sanskrtský nápis v širší oblasti jihovýchodní Asie nalezený ve Vồ Cạnh poblíž Nha Trangu zmiňující panovníka jménem Śrí Mára je datován mezi 2. až 4. století. Původně byl připisovaný rané Čampě (v domnění, že se jedná o stát identický s Linyi čínských pramenů), podle posledních analýz (Filliozat 1969) však není jisté, zda přináleží k okruhu politického vlivu Funanu nebo rané Čampy, rozhodně však nemá nic společného s Linyi. William Southworth však připouští, že nápis obsahuje odkazy na austronéskou matrilineární společnost (Vickery 2011: 366). Další nápis ze 4. století z Đông Yên Châu u Trà Kiệu je prvním nápisem ve staré čamštině a nejstarším písemným dokladem austronéského jazyka vůbec. Jedná se o velmi krátký text spojený s místním kultem, použitá slovní zásoba však vykazuje jasný indický vliv. Většina nápisů z dalších staletí (5.–8. století) pochází z údolí řeky Thu Bồn. Všechny tyto nápisy jsou v sanskrtu, avšak dají se považovat za svědectví o čamské civilizaci. Rozhodně však scházejí jakékoli epigrafické památky ze severnějších oblastí, kam čínské prameny kladou stát Linyi.

Starší francouzští badatelé koloniálního období sestavili o dějinách Čampy na základě informací čínských kronik a čamských nápisů souvislý narativ skládající se ze sledu vládců, bojů a budování chrámů. Vrcholným dílem francouzské čamologie je kniha *Le Royaume de Champa* Georges Maspera (Maspero 1928). Masperovo pojetí dějin Čampy jako souvislého lineárního narativu přejal a do své slavné syntézy dějin jihovýchodní Asie zakompono-

val G. Coedès (ve svém vrcholném díle *Les états hindouisés d'Indochine et d'Indonésie* (původně vydáno 1948, reedice např. 1964). Současní historikové jihovýchodní Asie, lingvisté a archeologové přehodnocují mnoho zažitých představ a konceptů ve vztahu k Čampě a Čamům. S rostoucím počtem informací se ukazuje, že o historii Čampy není mnoho jistého.

Zcela zásadní je přehodnocení konceptu historické Čampy jako jedolitého království, které zaniklo v 15. století. Po Dharma (poprvé 1987) jako první prokázal, že v Čampě nikdy neexistovala jediná vládnoucí dynastie, ale paralelně vždy větší množství lokálních panovníků spravovalo omezenou geografickou oblast.² Čampa byla spíše kulturně-politickým okruhem sestávajícím z enkláv kolem ústí řek s nížinami otevřenými na východ do prostoru indonéského souostroví, odkud také Čamové jako nositelé malajsko-polynéžského jazyka přišli, které jsou na západní straně i jedno od druhého odděleny horskými pásy. Významné bylo pro Čamy také rozsáhlé hornaté zázemí jednotlivých enkláv osídlené příbuzným obyvatelstvem. Je proto přirozené, že i příslušníci dalších příbuzných etnik sami sebe nazývají variantami slova *čam* (Radé *čam*, Ra-glai *cap*, Jarai, Churu *cam*) (Vickery 2011: 372). Čamští králové se neoznačovali jako příslušníci čamského národa, ale země Čampa. Označení „Čampa“ v nápisech však obvykle neoznačovalo celý čamský kulturní okruh, ale malý geografický okruh, na nějž se omezovala moc místního vládce.

6.3 Původ Čamů

Čamské osídlení jižního Vietnamu vzniklo jako důsledek mořského nomadismu a Čamové se přistěhovali mezi 5. stoletím př. n. l. až počátkem našeho letopočtu pravděpodobně z dnešního Bornea (Vickery 2011: 371). Tento názor dnes nahrazuje starší představu o původu austronéských jazyků z jižní Číny. Dnes se má za to, že domovem austronéských jazyků byl Taiwan a na území Vietnamu se austronéská migrace dostala relativně pozdě (v několika vlnách). To vyvolává pochybnosti i o zažité představě o návaznosti Čamů na kultury Sa Huỳnh ve středním Vietnamu a Đông Nai na jihu.

O nejstarších králich Čampy a jejich původu čínské kroniky mlčí, stejně tak nám chybějí přesné doklady o tom, jak probíhala hinduizace. Podle čamské tradice byla Čampa založena ženou jménem Po Nagar, která je významným božstvem v čamském hinduistickém kultu (Cabaton 1901: 16–17; Hackin 1994: 225–226 podle Leuba 1915³). Podle nápisu z 9. století pocházeli čamští králové od Bhargava,

2 Pro oblast Pandurangy podrobně Po Dharma 1987, tome I: 55–74.

3 Leuba, Jeanne. 1915. Les Chams d'autrefois et d'aujourd'hui. Hanoj. Tato legenda je v poněkud povietnamštěné verzi zaznamenána v kronice z 19. století *Da Nan yi tong zhi* 大南一通志

bráhmanské komunity s centrem v Gudžarátu, která svůj původ odvozuje od mytického mudrce Maharši Bhrigu (osobnost vystupující v Mahábháratě).⁴

6.4 Počátky indianizace Indočíny

Kultura i společenská organizace starých Čamů⁵ byla z velké části přejata z Indie (hinduismus, prvky buddhismu). Ptolemaios kolem roku 150 n. l. zaznamenal sanskrtská místní jména v oblasti Indočíny. Styky mezi Indií a jihovýchodní Asií byly pravděpodobně již prehistorické, jak ukazuje plynulá návaznost raných Čamů a předkhrmérského království Funan na archeologické kultury Sa Huỳnh. Nejednalo se o vojenské dobývání, ale postupný import kultury a společenské organizace, jejímiž nositeli byli z velké části obchodníci (Coedès 1964: kapitola II.).

V době, kdy se uzavřely cesty, jimiž Indové získávali zlato z Předního východu a ze Sibiře (po vpádu Kušanů a proniknutí Xiongnuů do Tarimské pánve), začali hledat zdroje jinde (Coedès 1964: 45). Rozvinuli mořeplavbu a začali intenzivněji obchodovat s Indočínou. Jednalo se i o zajímavý posun, protože v tehdejší Indii byl kontakt s jinými národy – heretiky *mlečcha* – považován za znečišťující. Kulturní indoktrinaci si lze představit zhruba následovně. Obchodník, který mimo Indii sám sebe prohlašuje za příslušníka nejvyšších tříd – bráhmánů nebo kšátrijů, si nejprve získá přízeň místního vládce dary,

a zároveň je předávána mezi Čamy v ústní podobě. Stručný obsah legendy je následující: Bezdětný stařec a stařena zjistili, že se jim z pole ztrácejí melouny. Jednou v noci stařec na poli uhlídal mladou dívku, která melouny kradla a kutálela je pryč. Stařec však seznal, že se jedná o nadpřirozenou bytost a dívka zůstala v jeho rodině jako vlastní dcera. Jednou při povodni dívka spatřila plovoucí aloe, vtělila se do něj (podle orální verze legendy utonula při neopatrném koupání) a doplula až na pobřeží Číny. V kraji panovalo dlouhé sucho a věštcí zjistili, že déšť přivolá pouze aloe plovoucí na mořském břehu. Nikdo z lidí však aloe nedokázal pro jeho tíhu vylovit. Když se to dozvěděl císařský princ, odebral se ke břehu, sám aloe vylovil a odnesl do paláce. V zemi začalo pršet, ale princ churavěl až do té chvíle, kdy se z přineseného aloe objevila půvabná dívka. Princ se do ní zamiloval, ihned se s ní chtěl oženit, ale dívka se zdráhala s odkazem na to, že pochází z daleké země. Také císař nechtěl sňatku přivolit, ale nakonec na radu věštky souhlasil. Páru se narodil syn a dcera. Žena nesouhlasila, když její muž vedl tažení proti sousední zemi, proměnila se opět v aloe a odplula do své domovské země. Tam vybudovala chrám svým zesnulým rodičům a stala se vládkyní, která naučila zaostalý místní lid mnoha zemědělským dovednostem, zavlažovací systémům a metodám ochrany před povodněmi. Princ se o návratu své ženy dozvěděl a připlul, aby ji násilím přivedl zpět. Po Nagar však vyvolala bouři a muže (podle jedné verze i s dětmi) proměnila v kamenný sloup. Ngô Văn Doanh 2012: 198-205.

4 Maspero 1928: 43-44, Finot 1915b.

5 Užívám strídavě pojem Čampa i Čamové, avšak je třeba mít na paměti, že historická Čampa zahrnovala nejen přímé předky dnešních etnických Čamů, ale i dalších více či méně příbuzných etnických skupin. (Existuje ovšem i názor, že jazyky dnešních etnik Ra-glai, Churu, Rhadé a Jarai se ze staré čamštiny vydělily až v době po 15. století.) Zároveň pojem Čampa nebyl patrně vnímán jako pojem zahrnující veškeré lokální komunity sdílející obdobnou čamskou kulturu.

léky a magickými prostředky. Později se pomocí sňatku dostane do vládnoucích rodin a manželka nebo manželky působí jako hlavní domácí propagátorky nového náboženství.

Spíše než rekonstrukci lineární narativní historie čamské říše se podle nejnovějších tendencí v čamských studiích pokusme představit historii čamské kulturní sféry podle jednotlivých oblastí, v nichž se rozvíjela (CHSEA 153–157). Z nejsevernější oblasti máme nejstarší údaje čínských pramenů. Je zajímavé, že zdejší čamské politické uskupení mělo vzniknout v důsledku destabilizace jižních hranic Hany ovládaného severního Vietnamu.

Čínské prameny se poprvé zmiňují o oblasti na jih od pohoří Hoành Sơn v roce 192 n. l., kdy se vytvořil stát Linyi kolem dnešního Hué, na jih od komanderie Rinan (Coedès 1964: 85). Okres Xianglin 象林縣 (Tuợng Lâm), okres založený za dynastie Západní Han, patřil ke komandarii Rinan 日南郡, která se nacházela na území dnešních provincií Quảng Nam, Quảng Ngãi a Bình Định. Také nedávné archeologické nálezy z oblasti historického Linyi nasvědčují, že zde bylo mnohem více čínských kulturních vlivů, než se dosud předpokládalo na základě teorií spojujících Linyi s pozdější indianizovanou Čampou.⁶ Na konci Hanů došlo kolem roku 192 k povstání, které vedlo k vytvoření samostatného království Lâm Ấp / Linyi (林邑) na území dnešního Quảng Namu, jak dokazují archeologické nálezy z nížiny řeky Thu Bồn. Vládce Linyi se stal Šrí Mára 釋利摩羅 (v čínských pramenech Qukui 區逵, také označovaný Quda 區達 nebo Qulian 區連), syn okresního správce Xianglin jménem Gong Cao (Maspero 1928: 49). „Barbaři“ označovaní taktéž jako Qulian měli podniknout nájezd na komandarii Rinan již v roce 137 n. l. Na jméno Linyi poprvé narážíme ve zmínce o poselstvu jistého Lu Daie v Kronice Tří říší (*Sanguo zhi*), který měl v roce 220 vyslat poselstvo do Jiaozhi společně s poselstvem státu Funan. Jižnější oblasti patřily původně ke království Funan. Po celou dobu byla vzájemná hranice Číny a Linyi předmětem nájezdů. V letech 248 a 270 armády státu Linyi vedeného potomky Quliana výrazně poničily severní Vietnam. Padesátiletá vláda krále v čínských pramenech jmenovaného Fan Yi přinesla státu Linyi hospodářský rozvoj, mimo jiné díky schopnému rádci jménem Wen, který byl buď původem z Jiangsu, nebo možná jen sinizovaný domorodec. Fan Yi sám vyslal roku 280 první poselstvo přímo do Číny a rádce Wen se v letech 313 a 316 osobně dostal do Číny, odkud přinesl nejnovější výrobní a hospodářské techniky. Fan Yiův nástupce Fan Wen, jehož hlavní město se nacházelo snad u dnešního vietnamského města Hué, provedl několik tažení proti dosud nepodrobeným kmenům a v roce 340 vyslal do Číny poselstvo

6 Ian Glover & Nguyễn Kim Dung 2011. Archeologický výzkum v Trà Kiệu dokumentující dobu 2. a 3. století taktéž dokazuje převažující vliv ze severu nad indickým vlivem od jihu. Yamagata Mariko 2011.

žadající, aby vzájemná hranice byla stanovena na pohoří Hoành Sơn. Po jeho smrti roku 349, rovněž při tažení na severní hranice, nastoupil jeho syn Fan Fo, který také pokračoval v tažení na sever, ale o území někdejší komanderie Rinan opět přišel.

Fan Foův syn Fan Huda je prvním vládcem, kterého snad můžeme identifikovat s vládcí jmenovanými v nápisech.⁷ Podle starší teorie se jedná o Bhadravarmana, kterého známe ze sanskrtského nápisu v Quảng Namu. Tato identifikace je založena na přibližné dataci nápisů kolem roku 400. Možná se jedná dokonce o starší nápis, pak by byl Bhadravarmanem Fan Fo. Podle jiných (R. Stein) Bhadravarman neodpovídá žádným linyiským králům, protože oblast Quảng Nam ještě nebyla v té době státem Linyi dobytá (Coedès 1964: 95). Bhadravarman založil první ze svatyní v údolí Mý Sơn věnovanou Šivovi (Šiva Bhadréšvara). Ze stejné doby se zde dochoval i první nápis v čamštině, je to zaklínací formule pro krále nágů, ochranné božstvo vod. Mimo jiné se jedná o nejstarší text v austronésckém jazyce.⁸

Fan Huda (vládl od roku 380) povzbuzený anarchií, která zavládla v Číně před pádem dynastie Jin (420), v letech 405, 407 a 413 několikrát napadl komanderii Rinan, ale z posledního tažení se již nevrátil. Jeho syn je pravděpodobně Gangarádža čamských nápisů, který údajně na trůn abdikoval a z Čam-py odešel do Indie.

Další vývoj není dobře znám, ale nájezdy na sever pokračovaly. V roce 446 zničila čínská (sino-vietnamská vojenská expedice) centrum státu Linyi snad v blízkosti dnešního města Hué, odvezla odsud obrovské množství zlata. Další král, Fan Shencheng (nepřesvědčivě identifikovaný jako Deváníka), poslal v letech 456–472 tři poselstva. Od poloviny 5. století začínají čínští kronikáři používat jméno Linyi pro jižnější oblast v okolí dnešního Đà Nẵngu (provincie Quảng Nam). Dříve se soudilo, že se čamská politická elita přestěhovala i s hlavním městem na jih, ale spíše se Číňané při svém postupu na jih dozvěděli o obdobně rozvinuté lokální enklávě jako bylo dosavadní Linyi a přenesli na ni i toto geografické označení. Se starším obdobím státu Linyi nemůžeme spojit žádné architektonické památky ani žádné nápisy. A ačkoli starší orientalisté (zvláště Maspero 1928) stát Linyi považovali za přímého předchůdce Čam-py, v současnosti se považuje etnická a jazyková příslušnost státu Linyi za nejasnou, přičemž jako pravděpodobnější se jeví k mon-khmérské etnolingvistické skupině (katuiské jazyky nebo dokonce viet-muongské). Je však přípustné, že ke konci 6. století nebo v 7. století bylo obyvatelstvo Linyi alespoň částečně asimilováno Čamy. Když v roce 605 Suiové zničili hlavní město státu Linyi, našli knihy psané v jazyce a písmu *kunlun*, což může znamenat stejně dobře

7 Coedès 1964: 95; Finot 1902. Současná čamologie identifikaci zpochybňuje (Vickery 2011).

8 Podrobná diskuse k nápisu Захаров 2015: 46–61. Thurgood 1999: 3.

austronéský protočamský jazyk, tak i jazyk mon-khmérský (Vickery 2011: 375). V roce 529 v Linyi začal vládnout významný vládce, potomek krále, který odešel do Indie, Lütuoluobamo 律陀羅跋摩, jenž se jako jediný z vládců Linyi zdá odpovídat jménu z čamských nápísů, totiž vládci jménem Rudravarman. Lütuoluobamo se v roce 530 nechal potvrdit Čínou a roku 534 tam opět poslal poselstvo. Přesto se v roce 543 pokusil o útok na sever, ale byl odražen generálem Phạm Tu, který sloužil povstalcí a novému vládci a osvoboditeli severního Vietnamu Lý Bônovi (Maspero 1928: 80–81). Jeho následníci s titulem Fan se opět rozcházejí s dochovanými čamskými nápisy, stejně tak, jako je nejasné angažování generála Phạm Tu. Byl snad z části odbojné linyiské elity, která se dříve než ostatní přidala na stranu Vietů? Nevíme.

Vládcové Linyi měli aktivní zájem o rozpínání na sever a zintenzivňovali své nájezdy v době, kdy v Číně vládla politická nestabilita. Po dobytí Linyi dynastií Sui byla oblast opět změněna na okres Xiangpu 象浦縣. Vickery (2011: 375) soudí, že snad již v první polovině 6. století se elita státu Linyi přidala k Vietům provincie Jiao, s nimiž postupně splynuli (panovnický titul králů Linyi *fan* se od poloviny 7. století (vládce Linyi Fan Zhenlong) přestává na jihu objevoval, ale rodové jméno Phạm je nadále významné mezi vietskou elitou) (Vickery 2011: 375).

6.5 Vrcholné období civilizace Čampa

Název Linyi používají čínské prameny až do roku 758, kdy se objevuje název Huanwang (viet. Hoàn Vương 環王國). Podle staršího názoru se v tomto období centrum čamské politické organizace přesunuje na jih do oblasti Quảng Nam a posléze až do oblastí Kauthara (Nha Trang) a Panduranga. Avšak Vickery (2011: 380–381) dokazuje, že název Huanwang patrně označoval jen nejsevernější oblasti podobně jako Linyi.⁹ Jižnější bezpečně čamská území tehdy ještě nevešla do přímého kontaktu s představiteli čínské císařské moci a byla na vládci státu (?) Huanwang nezávislá. Navíc veškeré epigrafické doklady z této doby pocházejí z jižnějších oblastí, než kam čínské prameny situují Huanwang.¹⁰ Snad nejvýznamnějším z dobových panovníků byl Satyavarman Íšvaraloka, jenž musel odolávat nájezdu z Jávy (souvisí patrně s nárůstem moci dynastie Šailendra na Jávě). Když roku 774 Javánci zničili starý chrám Po Nagar v Nha Trangu, Satjavarman vystavěl nové chrámy z cihel (Schweyer 2011: 102). Podobné události – boje s Javánci, obnovy poničených chrámů a vysílání

9 K diskusi o rozsahu státního útvaru Huanwang viz Momoki Shiro 2011: 124–126.

10 Z období let 774 až 854 je zachováno 8 nápísů převážně z Phan Rangu, několik nápísů je z Nha Trangu. Vickery 2011: 367.

poselstev do Číny se spojují i s jeho bratrem a následníkem Indravarmanem (konec 8. století). Centrum králů zůstalo ve střední oblasti ještě po dalších padesát let, když se v roce 875 najednou objevuje nová dynastie na severu.

V roce 875 se Čampa v čínských pramenech poprvé nazývá Zhancheng (viet. Chiêm Thành 占城 = Champapura, Město Čamů).¹¹ Název Čampa se poprvé objevuje na stéle z roku 658 nalezené v centrálním Vietnamu v provincii Quảng Nam a na stéle z roku 667/8 nalezené v Kambodži, přičemž se zdá, že tento název byl omezen jen na lokální čamské knížectví a nebyl sdílen ostatními Čamy žijícími dále na jih. Z oblasti provincie Quảng Nam již máme velké množství archeologických, architektonických památek, soch a nápisů v sanskrutu a čamštině. V 8. století je jisté, že všechny jihovietnamské oblasti byly osídlené Čamy. Nejznámějšími památkami jsou Mý Sơn, Đồng Dương a Trà Kiệu. Každá z těchto lokalit se spojuje se zvláštním uměleckým stylem, jejichž dosavadní datace jsou v poslední době opětovně zpochybňovány.¹² Památky v údolí Mý Sơn byly v průběhu 20. století několikrát vážně poničeny, a tak jejich původní stav dnes dokazuje jen francouzská dokumentace z první poloviny 20. století.¹³

Současní historikové sdílejí názor, že Čampa nevykazovala nikdy jednotnou státní organizaci, ale skládala se z jednotlivých oddělených, byť navzájem komunikujících regionů odpovídajících geografickým podmínkám dnešního středního Vietnamu. Podle hinduistických představ byla symbolickým základem každého lokálního státu posvátná hora jako symbol boha Šivy a řeka jako symbol bohyně Gangy. Náležitostmi každého státu bylo sakrální centrum, mocenské centrum – královské sídlo a přístav v ústí dané řeky jako centrum obchodu. V počátečním období se centra soustředila spíše u ústí řek. Migrace Čamů z indonéského souostroví napomáhala vzniku pobřežních států, od 3. století se však politická moc přesunuje z pobřeží do opevněných sídel výše proti toku řek, kde využívala bohatého zázemí závlahového zemědělství založeného na pěstování rýže. Páteří politické moci však vždy zůstávaly jednotlivé řeky. Teprve v 8. a 9. století došlo k rozvoji zemědělství v oblastech mimo toky velkých řek a následně pozemních komunikací (Southworth 2011), které umožnily vznik větších státních celků, byť se nikdy nejednalo o jednotnou vládu nad celou jižní částí dnešního Vietnamu.

Tato oblast se taktéž souhrnně označuje historickým názvem Indrapura, hlavní město Indrapury se nacházelo v dnešním Đồng Dương (nedaleko Đà Nẵngu). Mimo jiné se v Đồng Dương nalezla hlava Buddha snad již ze 4. století a také

11 Coedès 1964: 228, Maspero 1928: 96.

12 K čamské architektuře a plastickému umění viz především Hubert 2005.

13 K prvnímu poničení došlo při francouzské kanonádě od řeky Thu Bồn v roce 1954. Po roce 1954 se v Mý Sơnu nacházela jihovietnamsko-americká vojenská základna. V roce 1969 Mý Sơn utrpěl americkým leteckým bombardováním. Ngô Văn Doanh 2012: 2–3.

některé nejstarší nápisy odkazují k buddhistickým představám.¹⁴ V 7. a 8. století byly centry Indrapury 1.) hora Mahaparvata (dnes Răng Mèo), 2.) řeka Thu Bồn srovnávaná s řekou Gangou, 3.) přístavní město v ústí řeky v blízkosti dnešního Hôi Anu, 4.) královské sídlo označované Simhapura, dnešní Trà Kiệu a 5.) posvátný chrámový komplex Srisana-Bhadrešvara v dnešním údolí Mỹ Sơn (Trần Kỳ Phương 2012: 3).

Zakladatelem této Indrapurské dynastie byl Indravarman (II.) (vlastním jménem Lakšmíndra Bhúmíšvara Gramasvámin). V nápisech tvrdí, že království mu nebylo dáno ani jeho dědem, ani jeho otcem, ale že se dostal k moci nad Čampou pouze dobrým osudem a díky svým dobrým skutkům shromážděným v minulých životech. Měl být vybrán za krále předchozím vládcem, který zemřel bezdětný a na doporučení předáků země. Teprve posmrtně on sám uděluje svému otci Bhadravarmanovi a svému dědovi Rudravarmanovi královský titul (Maspero 1928: 110). Vládl pravděpodobně v poklidu, v roce 877 poslal mírové poselstvo do Číny. V Đồng Dương založil buddhistický klášter podle svého vlastního jména nazvaný Lakšmíndralokešvara (sám v nápisech vystupuje jako projev Avalókitéšvary – Lokešvary). Je to první jasný doklad o přítomnosti buddhismu, a to směru mahájána, v Čampě.¹⁵ Po své smrti dostal i buddhistické jméno Paramabuddhaloka. O jeho následnících neznáme opět téměř nic víc než jejich jména. V 10. století po čtyři desetiletí vládl Indravarman III., jenž v Panduranze nechal postavit zlatou sochu božstva Bhagavatí, kterou v roce 950 ukradli Khmérové. Indravarman III. se ještě před sjednocením Číny dynastie Song pokusil obnovit kontakty s Čínou a posílal poselstva na dvůr dynastie Pozdních Zhou. Na tuto tradici navázal i jeho následník Džaja Indravarman I., který posílal vyslance na dvůr dynastie Song a nechal obnovit chrámy v Po Nagaru poničené Khméry.¹⁶ Po sjednocení Vietnamu a vzniku dynastie Lê Vietnamci napadli Čamy, kteří zadrželi jejich vyslance, zabili krále (Paramešvaravarman, rovněž s dobrými čínskými kontakty) a vyplenili hlavní město (982). V roce 983 jistý Viet jménem Luu Ké Tông (Wade 2011: 150) se po smrti čamského krále prohlásil králem Čampy, nechal svůj nástup potvrdit čínským dvorem, čímž však vyvolal nesouhlas a odchod mnoha Čamů mimo jiné na Hainan a do Guangzhou. Čamové v roce 988 zvolili svého vlastního vládce v oblasti Vidžaja (dnešní Bình Định), jménem Harivarman II., a vietnamský uzurpátor následujícího roku zemřel. Když v roce 990 uznal Harivarman II. nadvládu dynastie Lê,

14 Hlavní stéla hovořící o příklonu čamského vládce (Indravarmana II.) k buddhismu se však datuje do roku 875. Ngô Văn Doanh 2012: 73. K buddhismu v Čampě viz také Guy 2011.

15 O zřízení dalšího kláštera zasvěceného Avalókitéšvarovi králem Indravarmanem II. hovoří stéla z roku 889 nalezená poblíž průsmyku Đèo Ngang. Ngô Văn Doanh 2012: 74.

16 Schweyer 2011: 102. Khmérové ukradli i zlatou sochu věnovanou chrámu králem Indravarmanem. Džaja Indravarman ji nahradil sochou kamennou, jejíž část (kromě hlavy nahrazené v 19. století vietnamskou plastikou) se patrně dochovala dodnes.

mohl se do Indrapury vrátit. Avšak kvůli trvajícím ohrožení ze strany Vietů dal přednost bezpečnější Vidžaji (Maspero 1928: 127). Tlak Vietnamu již nikdy nezeslábl a od konce 11. století již byla Čampa na stálém ústupu.

6.6 Čamové v době vietnamské expanze na jih

Od 11. do 15. století se měli vládcové, které čínští kronikáři označují jako čamské, vyskytovat v blízkosti současného města Quy Nhơn. Čamské hlavní město tohoto období se identifikuje s indickým pojmenováním Vidžaja. V 11. století bylo dvakrát obsazeno vietnamským námořním vojskem. Ve 12. a na počátku 13. století opakovaně čamské území okupovali Khmérové a dokázali si podřídit také čamské vládcy.¹⁷ Přesto čamský král v roce 1177 vyplenil khméřský Angkor. Na konci 13. století se Vietové dočasně spojili s Čamy před hrozbou mongolských nájezdů. Na počátku 14. století vietnamský vládce navštívil Čampu a vietnamská princezna se vydala za čamského krále. V průběhu 14. století však opět spory o území dnešních provincií Quảng Bình, Quảng Trị a Thừa Thiên vedly k nepřátelství, které vyvrcholilo čamskými útoky krále vietnamským jménem Ché Bông Nga na vietnamské území až k hlavnímu městu (Ché Bông Nga napadl Đại Việt v letech 1361, 1362, 1364, 1365, 1368, 1371, 1377, 1380, 1382 a 1383, přičemž celkem třikrát v letech 1371, 1377 a 1383 obsadil hlavní město).¹⁸ Na konci osmdesátých let byli Čamové natolik úspěšní, že hrozilo trvalé obsazení Đại Việtu Čamy. Situace se obrátila, když Vietové na základě rady zběhlého čamského vojáka našli Ché Bông Ngovu loď a zabili jej střelnou zbraní. Jednalo se pravděpodobně o první použití střelných zbraní ve Vietnamu (Sun Laichen 2006: 76–77). Náhrou smrti krále Ché Bông Ngy byli Čamové otřeseni a za vlády Hồ Quý Ly a dynastie Lê již Čamové jen ustupovali. V roce 1471 Vietové obsadili čamské hlavní město v oblasti Vidžaja a ovládli území až po jižní hranici dnešní provincie Bình Định.

Také při tažení Đại Việtu proti Čampě v roce 1471 sehrály klíčovou roli střelné zbraně. Znalosti jejich výroby Vietové přejali z Číny během mingské nadvlády nad severním Vietnamem. Stát Đại Việt za dynastie Lê přijal čínský konfuciánský model, jehož součástí byl i náhled na okolní státy a jejich obyvatelstvo (mimo Čínu) jako na „necivilizované barbary“, což byl zřetelný posun vůči dřívějším dynastiím, kdy vzhledem k převládajícímu buddhismu ve společnosti Đại Việt probíhala s indianizovanou jihovýchodní Asií poměrně bohatá kulturní výměna. Zatímco se stát Đại Việt centralizoval, území Čampy zůstávalo nadále mocensky rozdrobené a případné pokusy překlenout

17 V této době poznamenal čamskou architekturu i znatelný khméřský vliv, viditelný například na věži Phú Lộc (Thốc Lộc) ve vesnici Phú Thành u Nhơn Thành v provincii Bình Định. Ngô Văn Doanh 2012: 107–117.

18 Aktuální výzkum Ché Bông Ngovy osobnosti Whitmore 2011.

tuto regionální rozdrobenost se omezovaly na jednotlivé úspěšné vládcy, jejichž politický postup pramenil z úspěchu loupežných výprav, jak tomu bylo v případě Ché Bông Ngy. Richard A. O'Connor (1995: 986) vysvětluje úpadek čamské společnosti a vzestup Vietnamců (podobně jako úpadek Pju či Monů před Barmánci a Thajci) nahrazením nížinného „zahradnického“ zemědělství u Čamů závlahovým rýžovým zemědělstvím Vietů, které umožnilo dostatečně zásobovat populační růst v poklidném 15. století, který vyvrcholil postupem Vietů na jih (proces označovaný vietnamsky *nam tiến* 南遷).

Není dosud zcela jasné, jaké postavení měly oblasti dnešních provincií Quảng Bình, Quảng Trị a Thừa Thiên od 5. století do 15. století. Jednalo se o pohraniční zónu, kde vedle sebe pravděpodobně žili Vietnamci i Čamové. Podle vietnamských kronik byla severní část tohoto území získána v bojích během 11. století a jižní část při sňatkové alianci na počátku 14. století.

Při šíření vietnamského vlivu směrem na jih nemuselo docházet ke stěhování Čamů na jih, ale i pod formálně vietnamským vlivem si mohli místní vládcové udržovat lokálně omezenou autoritu. Vietnamské kroniky, navíc značně pozdního data, jsou psány z vnějšího pohledu z pozice Čamům nepřátelské. Je třeba si uvědomit, že vietnamští kronikáři nemohli pochopit vnitřní organizaci čamské společnosti.

Po roce 1471 zůstala nedotčena další jižnější oblast čamského království Kauthara, které mělo své vlastní krále od počátku čamských dějin, i vlastní bohatou čamskou kulturu. Zde vládli čamští králové téměř do konce 17. století, kdy bylo celé území v roce 1693 podřízeno Vietnamu. Vzhledem k silnějšímu vietnamskému tlaku byl roku 1499 vydán zákaz sňatků mezi Čamy a Vietnamci, protože Čamové byli dosud matriarchální a dědictví přecházelo po matce. Ovšem větší asimilační nebezpečí než Vietové nakonec představovali pro Čamy Číňané. Po pádu dynastie Ming a nástupu mandžuské dynastie Qing v roce 1644, která některé oblasti jižní Číny dobývala až do 60.–80. let 17. století, uprchlo mnoho Číňanů na jih a usadilo se na vietnamském pobřeží. Tito Číňané si brali čamské manželky a jejich děti se počínšťovaly.

Taktéž v nejj jižnější oblasti, označované Panduranga (v sanskrtu Pāṇḍuraṅga, v čamštině zjednodušeně Prădară), vládli čamští králové odedávna. Do historie ovšem vešli jako poslední vládnoucí dynastie, která spravovala oblast dnešního regionu Thuận Hải (provincie Ninh Thuận, Bình Thuận) do roku 1832 již pod oficiální vietnamskou nadvládou. K migracím Čamů a zmenšování jejich území docházelo po celé 18. století. V roce 1720 v důsledku vietnamské expanze čamský král Po Chien se svými poddanými uprchl z vnitrozemí do Kambodži, zatímco část Čamů žijících podél pobřeží utekla do Malajsie do sultanátu Terengganu. Část také uprchla na jih ostrova Hainan, kde si zachovali islám a vlastní identitu i jazyk, ale jsou oficiálně považováni za součást národnosti Hui (jazyk Huihui 回輝话), vlastním pojmenováním Tsat.

Poslední ránu čamské autonomii zasadila dynastie Nguyễn, která v roce 1802 sice obnovila relativní čamskou samosprávu království Prádará (viet. Thuận Thành trấn 順城鎮), ale postupnými kroky směřovala k naprosté vietnamizaci a administrativní asimilaci. Po dobu éry Gia Long (1802–1820) byla situace v Prádará ještě klidná, Čamům vládl vlastní panovník Pồ sấu nũn cãn a na vyšší úrovni spadali pod pravomoc vicekrále Gia Định Thành jménem Lê Văn Duyệt, hlavního spolubojovníka zakladatele dynastie Nguyễn Ánh a velmi pokrokového politika, jenž se výrazně zasloužil o rozvoj jižní části říše. Nový císař Minh Mạng (1820–1841), zastánce konfuciánské ortodoxie, proslul svým odporem k odlišným menšinám. Minh Mạng podřídil Čamy přímo hlavnímu městu, dosadil nového vládce jménem Pồ klãn thũ, jenž byl císaři zcela poslušný. To vyvolalo postupně dvě čamská povstání, v letech 1822 a 1826. Při povstání v roce 1826 se stala terčem kritiky i místní čamská autonomní vláda, obviněná z přílišné poplatnosti vietskému dvoru. V roce 1828 se Lê Văn Duyệtovi, jenž byl sám kritikem císaře Minh Mạnga, podařilo jmenovat do čela Prádará svého chráněnce jménem Pồ phauk thã. Rozpory mezi vietkými imigranty a Čamy narůstaly a vietnamská administrativa nadále prosazovala asimilační opatření nařízené dvorem. Když navíc v roce 1832 Lê Văn Duyệt zemřel, císař Minh Mạng obnovil přímé represe proti všem, kteří se mu v uplynulých letech snažili odporovat. Čamové se dostali vůči vietským přistěhovalcům téměř do otrockého a zcela bezprávného postavení, což vedlo k opětovným povstáním. Na konci roku 1833 vyvolal povstání ortodoxní muslimský Čam z Kambodži, který žil po dlouhou dobu v Mekce a který povstání vedl jako „svatou válku“, což nenacházelo u domorodých Čamů přílišné pochopení. Větších rozměrů nabylo povstání vedené v letech 1834–1835 vůdcem jménem Jã thak vã (Džáthakvá), které se vyznačovalo velmi propracovanou organizací. Jã thak vã vytvářel své vlastní vládní orgány a jeho úsilí se tak podobalo moderním separatistickým hnutím. Tím tvrdší byla odezva císařské strany. Po porážce povstání v roce 1835 se dvůr vynasnažil realizovat kroky, které Čamům propříště zabránily v otevřených projevech nespokojenosti (Po Dharma 1987: I 20–26).

6.7 Náboženství Čamů

Již od konce 2. století byli Čamové pravděpodobně pod hinduistickým vlivem. Nejdůležitější byla trojice božstev (*trimurti*) Brahmã, Višnu a Šiva, se svými partnerkami *šakti*. Především Šiva byl centrem kultu a je reprezentován pomocí lingamů, falického znázornění Šivovy energie a jeho božské tvůrčí síly. V nápisech je označován jako kořen státu Čampa, jeho ochránce, je mu připisováno seslání prvních vládců. Šivova *šakti* (Bhagavatí) splynula se starším domácím božstvem označovaným Yang Pu Nagara (Po Nagar), je jí věnován chrám Po Nagar u Nha

Trangu (prov. Khánh Hoà). Višnu zaostával za Šivou, ale také je mu věnována řada chrámů. Nejčastěji se vyskytuje ve dvojici se Šivou – Šankarou, pod jménem Nárájana (Šankara-Nárájana). Višnuova šakti Lakšmí také nebyla příliš oblíbená. Brahma nikdy v Čampě nebyl předmětem jasně formulovaného kultu, jeho zobrazení se objevuje doprovodně v chrámech věnovaných Šivovi nebo Višnuovi. Objevují se chrámy zasvěcené Ganéšovi či bohu války Skanda, jedoucímu na pávu. Oblíbení byli Nandin (býk) a Garuda. Symbolickým výrazem moci vládce bylo vybudování lingamu a jeho ochrana před nepřáteli, ukradení sakrálních lingamů naopak doprovázelo vítězství okolních mocností nad Čampou (např. při vítězném vpádu angkorského krále Džajavarmana VII. a prince Vidjananandy do Vidžaje v roce 1190) (Ngô Văn Doanh 2012: 109).

Po zdrcující porážce Čampy státem Đại Việt v roce 1471 se Čamové „odvrátili od bohů hinduistického pantheonu, které obviňovali z neschopnosti je ochránit, ke starým místním božstvům, *yang*“ (De Féo 2015: 41). Využili přitom jak starých chrámů, tak i dosud uctívaných soch, jejichž význam přeznačili. Předmětem obětí a uctívání přestala být původem indická božstva, ale stali se jimi zbožštění králové Čampy, kteří vytvořili nový náboženský pantheon.¹⁹ Hlavními božstvy se stala bohyně Po Nagar, která nahradila Šivovu družku Bhagavatí.²⁰ Králové Po Klong Garai²¹ a Po Romé²² nahradili Šivu. Původní

19 Podobně jako se stali středem čamského bráhmanského kultu mytizovaní čamští vládcové, hovoří kroniky čamských muslimů o legendárním vládcovi jménem Ovlah (Alláh), který měl vládnout v Čampě v letech 1000–1036. Aymonier 1890: 153. Mus 1931: 144.

20 Hlavní svatyně bohyně Po Nagar dodnes aktivně uctívána 2 km od centra Nha Trangu (vesnice Cù Lao, dnes městská čtvrť phường Vinh Phước), je zmiňována již v 8. století a patrně vždy vycházela z lokálního kultu. V 8. století byla tato „bohyně Kautháry“ ztotožněna s Bhágvatí, ale od 11. století byla nazývána *yan pu Nagara* „zemská bohyně“. Když byla oblast Kautháry osídlena převážně Viety, stala se svatyně Po Nagar předmětem uctívání místních Vietnamců. Ačkoli i stávající chrám je nadále Čamy uctíván, Čamové po opuštění Kautháry zasvětili bohyni Po Nagar i novou svatyni v obci Phước Hữu, okresu Ninh Phước, provincii Ninh Thuận. Ngô Văn Doanh 2012: 188.

21 Podle populární čamské kroniky vládl v letech 1151–1205 a žil nejprve ve městě Šri Banœuy a posléze ve městě Bal Hangov, jejichž lokalizace je nejasná. Podle legendy se Po Klong Garai zázračně narodil ženě, kterou nalezl chudý stařec a stařena na mořském pobřeží. V dětství byl postižen malomocenstvím, ale již v sedmi letech se projevil blahověstné úkazy, které předpověděly jeho neobyčejné schopnosti a osud stát se vládcem. Když dospěl, spráteřil se se svým budoucím rádcem jménem Po Klong Can = Po Klong Kashet. Ten jednou spatřil, jak drak olizuje nemocného Po Klong Garaie, který se následně proměnil v půvabného mladíka, jenž byl prohlášen králem Po Klong Garai. Aymonier 1890: 157–162. Centrum vlády Po Klong Garaie bylo na jihu na území pozdější Pandurangy, kde patrně Čamové zůstali uchráněni okupace Khméry, která tehdy zasáhla severnější Vidžaj. Chrám vystavěný na starších základech ve 13. století uctíváný dnes jako chrám Po Klong Garai se nachází uprostřed roviny Phan Rang. Schweyer 2011: 87.

22 Král Po Romé vládl v letech 1627–1651. Aymonier 1890: 172–177. Taktéž Po Roméovi je připisován nadpřirozený původ (počet bez otce), nuzné dětství a projevy neobyčejných schopností. Když Po Romé dospíval, král Mœh Taha se chystal abdikovat. Jednoho dne dvorní astrolog uslyšel, jak Po Romé vyhání psy z kuchyně. Nechal si jej zavolat a když jej uviděl, pravil králi, aby jej přijal jako budoucího krále. Král Mœh Taha za něj provdal svou dceru a Po Romé přijal trůn po svém tchánovi.

indická božstva i se svými jmény byla zapomenuta. Dokonce i jméno boha Šivy je současným čamským kněžím neznámo, ačkoli se vyskytuje zakonzervované v pečlivě předávaných rituálních textech psaných nyní již pokaženým sanskrtem (Mus 1931: 148). Nandin byl přejmenován na býka Kapila (*limaow kapil*).²³ Uctívání bohyně Po Nagar proniklo také do vietnamského náboženství, kde se stala bohyní-matkou Bà Châm, ačkoli se původně jednalo o cílené využití čamské bohyně státním konfuciánským kultem k ideologické legitimizaci moci na dobytých čamských územích.²⁴ Jinou transformací bohyně Po Nagar ve vietnamském náboženství je bohyně Thien Y A Na, která se údajně zjevila již císaři Lý Nhật Tônovi z dynastie Lý v roce 1069 jako „duch země jižního království“, nabídla svou božskou ochranu a žádala jej o vystavení chrámu (Schweyer 2011: 102). Je příznačné, že se tak stalo v době úspěšného vietnského tažení proti Čampě. Za vlády rodu Nguyẽn v 17. století byl bohyni Thiên Y A Na zasvěcen chrám poblíž města Hué, který v roce 1832 výrazně rozšířil císař Minh Mạng, jinak nechvalně známý persekucí Čamů (Schweyer 2011: 103).

Současné čamské „bráhmanské“ náboženství se vyznačuje velmi propracovaným systémem tradic, zvyků a předpisů. Náboženský provoz zajišťuje vrstva kněží a dalších rituálních odborníků, obecně označovaných *paséh*, *basaih*. Mezi nimi se nalézají *po adhia*, hlava chrámu, *camanei*, mající za úkol praktickou údržbu chrámu, *pajuw*, kněžky tančící během rituálů, *kadhar*, zpěvák přednášející hymny za doprovodu dvoustrunného nástroje *kanyi* (viet. k'ni/k'ny), tanečník *maduen* apod. (De Féo 2015: 52).

Islám do této oblasti pronikl pravděpodobně na přelomu 10. a 11. století patrně o něco později než do jižní Číny, jak dokládají nápisy z let 1025/1035 a 1039, ačkoli v čamských přístavech se muslimští obchodníci a misionáři nepochybně

Když mu však první žena neporodila dítě, přivedl si od etnika Rade (Ê Đê) novou manželku Bia Thančan, která mu porodila dceru, kterou dal později za manželku princovi Phik Coekovi, jenž poté (1654– 1657) nastoupil jako vládce jménem Phiktirai da Paghuh na místo svého tchána. Phik Coek se dobře znal s jihovietnamskými vládci. Ti na jeho radu poslali Po Romému krásnou ženu, do níž se ihned zamiloval. Žena po třech měsících začala předstírat nemoc a tvrdila, že její chorobu způsobil strom krek, jenž byl ovšem považován za ochránce království. Král nechal i přes varování věštců strom pokácet. Rány po sekeře se v kmeni stromu vždy zacelily. Král, pomýlený láskou k vietnamské konkubíně, se v hněvu nechat dovézt ke stromu a osobně jej pokácel. Ze stromu se vyřinula lidská krev. Vietové záhy po moři napadli zemi krále Po Romé. Po Romé vyhlásil, že jen on sám osobně Viety zničí. Jeho hlavní generálové, Ša Bin a Palak Bin však neposlechli a sami se pustili do úspěšného boje. Když se však na ně Po Romé obořil pro neuposlechnutí rozkazu, odešli do ústraní do hor. Král Po Romé bojoval s Viety i nadále. Po dočasném úspěchu jej věštcí varovali, aby zapudil vietskou princeznu, ale Po Romé je opakovaně odmítal poslechnout. Vietové nakonec v boji uspěli a krále Po Romé odvezli v železné kleci do Hué. Věž (kalan) zasvěcená králi Po Romé se nachází 15 km jižně od Phan Rangu a jedná se o nejmladší z čamských věží. Schweyer 2011: 93.

²³ K tématu náboženství u současných Východních Čamů viz dále Cabaton 1901, Maspero 1919, Mus 1933, De Féo 2015.

²⁴ De Féo 2015: 49. K ideologickému využívání původních čamských božstev při akulturaci nově dobytých území vietnamskou státní správou viz Taylor 2004.

zastavovali mnohem dříve (Maspero 1928: 13). Po dobytí severních čampských knížectví v roce 1471 se vliv islámu posílil díky kontaktům s Malackým sultánem (1402–1511), kde byla také čamská kolonie. Ale teprve po pádu Kauthary v 17. století získal vliv islámu mezi Čamy rozhodující úlohu. V průběhu 17. století několik čampských vládnoucích představitelů konvertovalo k islámu. Phanrang (centrum státu Panduranga) byl hlavním obchodním střediskem na čamském pobřeží a byla zde rozsáhlá muslimská komunita. Také v 17. století byl hlavním zdrojem islámu v Čampě malajský svět, zvláště pak stát Kelantan. Malajci přicházeli do Čampy stejně jako Čamové do malajských oblastí, což mělo za následek kromě náboženské výměny i lexikální výpůjčky v obou jazycích (Po Dharma 1999). Malajsie představovala pro muslimské Čamy svatou zemi a Kelantan „balkón Mekky“ (De Féo 2015: 65). Podporu islámu patrně prokazovali i králové, již se stali předmětem bráhmanského kultu jako Po Romé (1627–1651) a jeho vnuk Po Saut (1660–1692).

Po pádu Kauthary mnoho Čamů, kteří přijali islám, putovalo dále proti proudu Mekongu do vnitrozemí směrem do Kambodži, aby se vyhnuli tlaku Vietnamců. V roce 1642 byli podpořeni kambodžským králem jménem Cau Bana Cand (Ramathipadi I.), který usedl na trůn s pomocí muslimů a sám k islámu konvertoval pod jménem Sultan Ibrahim. Islám na vietnamském území dále posílila migrace Čamů z Kambodže do delty Mekongu v 19. století.

Kolem roku 1900 se islám mezi vietnamskými Čamy podle hodnocení francouzských badatelů nacházel v „žalostném“ stavu. Vietnamští muslimští Čamové, označovaní *bani*, z arabského *bani* „synové“ (plurál objektivu od *ibn*), praktikovali značně synkretické náboženství. Ani imámové často neuměli arabsky, neuměli ani arabsky číst, ale s malajskou výslovností arabštiny četli nazpaměť oddělené síry. Ramadán dodržovali pouze po 3 dny, zcela symbolicky vykonávali očišťovací rituály, málokdy prováděli pateré denní modlitby, téměř neprováděli obřizku apod. (U čamů Bani v Binh Thuậnu se u dospívajících chlapců v 15 letech prováděla symbolická obřizka prováděná hlavním imámem Po gru (guru) za pomoci dřevěných nůžek. V Binh Thuậnu ani nebyl v té době rozšířen korán, a nahrazovaly jej různé jiné knihy: *Tapuk asalam* (Kniha islámu), *Tapuk nöbi Mahamat* (Kniha proroka Mohameda), *Kitab elhamdu* (Kniha chval), kniha magických formulí a věštění *Šakarai* aj. Spolu s přijetím islámu přijali Čamové také arabské písmo v jeho jihovýchodněasijské úpravě pro malajštinu (Džawi) (Cabaton 1901: 4–6).

Také čamská narativní literatura byla ze značné části přejata z malajského písemnictví, ačkoli měla často předmuslimské indické náměty. „Příběh o Um Marupovi“ *Akayet Um Marup* vypravuje o dobrodružstvích Um Marupa, jenž po setkání s prorokem Mohamedem (Po Nabi) konvertoval k islámu, nehledě na to, že tím ztratil nárok na královský trůn svého otce. Um Marup

je otcem pronásledován a nakonec umírá jako mučedník a dosahuje blaženosti v ráji.²⁵ Malajský kulturní a náboženský vliv dokládá veršovaný příběh „Princezna z Kelantanu“ *Nai Mai Mang Makah*, vyprávějící o malajské princezně, která přišla do Čampy šířit muslimskou víru.²⁶

Čamové v Kambodži vyznávali ortodoxnější podobu islámu. Jednak mezi nimi nebyli žádní hinduisté, jednak měli mnohem četnější komunitu. Neužívali jména Bani a islám si udrželi díky aktivním kontaktům s malajskými muslimy. Dokonce prováděli pouť do Mekky.

Ve Vietnamu vzrostlo islámské uvědomění mezi Čamy krátce poté, co se na počátku 20. století díky vlivu malajského islámu přivážely a používaly malajské muslimské publikace, přijížděli malajští imámové, kteří také přiváděli mladé Čamy ke studiu v malajských medresách.

Celkem by mělo být ve Vietnamu asi 60 tisíc hinduistických Čamů z celkových 98 tis. Čamů. Například v provincii Ninh Thuận s největším čamským osídlením je z 34 čamských obcí 23 hinduistických a 11 muslimských. Muslimští Čamové se označují jako Čam Bani, hinduističtí jako Čam Balamon. V provincii Binh Thuận je kolem 10 tisíc Bani a 25 tisíc Balamon.

V Kambodži se nacházela jedna čamská provincie (Kampong Cham, v khmérštině Čamský přístav, v čamštině Čamská vesnice), rozdělená v roce 2013 na dvě (hranicí je řeka Mekong). Na západním břehu řeky Mekong vznikla provincie Tbong Khmum. V průběhu vlády Rudých khmérů utrpěli Čamové v Kambodži velké ztráty, kdy zemřelo na 100 tisíc z celkové 250 tisícové čamské populace.²⁷

25 Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul 1997.

26 Po Dharma – Moussay, Gérard – Karim Abdul 2000.

27 K současnému čamskému islámu viz De Féo 2004, Taylor 2007.